

LUNDS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen
Soc 346, vt 2006
Delkurs 3,
Marie Kindahl Karlsson

C-uppsats

Arbetstiden-

Påverkas hälsa och livskvalitet ?

*En studie upprättad och sammanställd av
Marie Kindahl Karlsson*

Handledare: Britt-Marie Johansson

ABSTRACT

Problem/bakgrund

I Sverige har de flesta av oss som arbetar heltid ett heltidsmått på 40 timmar per vecka. Många organisationer har under de senaste årtiondena effektiviserats så mycket att det inte längre finns ”någon luft i systemet”. Arbetssituationen upplevs av många som pressad och alla orkar inte hålla det höga tempo som krävs. Långtidssjukskrivningarna har successivt ökat under åren och alla orkar inte komma tillbaka till sina arbeten. Samtidigt har Sverige en arbetslöshet som är alltför hög. Alla människor borde ha rätten och möjligheten att ha ett arbete och därigenom kunna försörja sig själv. Dessa faktorer är viktiga aspekter för en god livskvalitet.

Syfte

Mot bakgrund av detta har jag valt att undersöka om det behövs en arbetstidsförkortning för att uppnå god livskvalitet för flertalet människor i samhället.

Uppsatsens utgångspunkter och undersökningens uppläggning

Uppsatsen utgår huvudsakligen från Arbetslivsrapport nr 2005:11 – Arbetstidsförkortning och hälsa, Olle Brynja och Carina Bildt, SOU 2002:12 – Arbetstiden, kortare arbetstid eller mer ledighet och SOU 2002:58 – Minskad arbetstid och ökat inflytande. Dessutom har en kvantitativ undersökning gjorts bland 40 anställda vid de sociala förvaltningarna i Kristinehamns kommun.

Uppsatsen presenterar inledningsvis sitt syfte och en historik i ämnet arbetstid och arbetstidsförkortning. Därefter kommer en genomgång av teori och metodval. Sedan presenteras materialet som legat till grund för undersökningen, samt en analys av det samma. Slutligen görs en sammanfattning och presentation undersökningens resultat.

Slutsatser/resultat

Undersökningen påvisar inte något behov av förändring av arbetstiden utifrån perspektiven hälsa. Däremot är en förändring av arbetstiden utifrån perspektivet livskvalitet, gynnsamt för den enskilde arbetstagaren.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Abstract	sid 1
Innehållsförteckning	sid 2
1 Inledning	sid 3
2 Syfte	sid 3
3 Historik	sid 4
4 Teoretiska utgångspunkter	sid 6
4.1 Begreppet livskvalitet	sid 6
4.2 Perspektiv	sid 6
5 Metod	sid 9
5.1 Avgränsningar	sid 11
6 Litteraturgenomgång	sid 11
6.1 Olika fokus	sid 12
6.2 Statistikuppgifter	sid 13
6.3 Arbetstid och hälsa	sid 14
6.4 Arbetstid och livskvalitet	sid 15
6.5 Ohälsa och arbetsmiljö	sid 16
6.6 Fackföreningar och statsmakter	sid 17
6.6.1 Arbetsgivarverkets synpunkter på SOU 2002:58	sid 21
6.7 Sammanfattning av litteraturgenomgång	sid 22
7 Enkätundersökning	sid 22
7.1 Resultat av enkätundersökningen	sid 23
7.2 Analys av enkätundersökningen	sid 25
8 Slutsats	sid 26
Litteraturförteckning	sid 30
Bilaga 1, Följebrev – Information om enkät	sid 31
Bilaga 2, Enkät	sid 32

1. Inledning

Arbetstiden är ett omdiskuterat ämne, både bland politiker, fackföreningar men framförallt bland arbetstagare. Diskussionen har i hög grad varit inriktad på en arbetstidsförkortning, men på senare tid har den även handlat en del om allas rätt till heltidsarbete.

Det har hänt ganska mycket på arbetstidsfronten om vi ser tillbaka under en hundraårsperiod. Från det att fackföreningarna började strida för arbetstagarens rättigheter och en arbetstidslag skapades till idag har vår syn på arbete kontra hem och fritid förändrats. Kanske inte enbart beroende på arbetstiden utan även för att kvinnorna numera är förvärvsarbetande i stor utsträckning. Det är inte längre självklart att mannen arbetar och kvinnan sköter hem och barn, vilket var i det närmaste självklart för hundra år sedan. Idag arbetar alla, de som har haft turen att få ett arbete, för att kunna hålla en hög standard i hemmet, men även för att kunna ha en aktiv fritid (egen kommentar).

Arbetstiden är även en intressant faktor avseende arbetsmiljö och hälsa, men också ur ett samhällspolitiskt perspektiv. Diskussionerna har genom åren varit många, och motiven lika så. Min ambition när det gäller denna uppsats är att utröna:

- Om arbetstiden verkligen är ett viktigt argument för påverkan av arbetsmiljö och hälsa.
- Om arbetstiden är en viktig parameter för andelen arbetstillfällen.
- Om vår livskvalitet påverkas av arbetstiden.

Med andra ord – Påverkas vår hälsa och livskvalitet av den arbetstid vi har?

2. Syfte

Frågan om kortare arbetsdagar och arbetstid har diskuterats ända sedan slutet av 1800-talet och med tanke på den alltid lika aktuella och engagerande frågeställningen kring arbetstidsförkortning, vill jag undersöka om det finns en koppling mellan arbetstid, hälsa och livskvalitet. Det övergripande syftet med undersökningen är att se om arbetstiden behöver förändras;

- utifrån perspektiv om förbättrad hälsa (minskad sjukfrånvaro) och livskvalitet
- om statsmakter, arbetsmarknadens parter och den enskilde individen har samma uppfattning angående detta.

Utgångspunkten är att titta på vad statsmakterna och arbetsmarknadens parter gör när det gäller frågor om arbetstid i relation till den anställdes hälsa och livskvalitet. Har det gjorts några undersökningar på om arbetstiden kan påverka vårt välbefinnande och därigenom också sjukfrånvaron? Vissa fackförbund förespråkar heltidsarbete till alla, är det så vi vill ha det? Är vi som anställda nöjda med den arbetstid vi har och stämmer våra personliga önskemål överens med de mål som samhället och politiken har ställt upp när det gäller arbetstid och livskvalitet. Behövs en förändring av arbetstiden för att komma tillrätta med arbetslöshet och långtidssjukskrivningar?

För att få med ett individuellt och mer personligt perspektiv på detta, har jag också valt att göra en enkätundersökning som besvarats av olika personalgrupper. Dessa personalgrupper har en relativt hög sjukfrekvens och utgörs av vårdpersonal och administratörer (socialsekreterare och övrig administrativ personal) inom social förvaltning. Av enkäten hoppas jag få svar på om dessa referenspersoner anser att 40 timmar är den tid de vill disponera för sin försörjning eller om de av olika skäl är tvingade att arbeta mer, eller mindre än de egentligen vill? Vi börjar med att titta på en kort historik över ämnet arbetstid.

3. Historik

1890 samlades 1:a maj-demonstrationerna för första gången under parollen ”Åtta timmars arbetsdag”. Det tog dock 30 år att uppnå detta krav i lag. I Sverige låg den genomsnittliga veckoarbetstiden under 1910-talet på mellan 55-60 timmar. I samband med att den första egentliga arbetstidslagen trädde i kraft 1920 kom den högsta tillåtna veckoarbetstiden att bli 48 timmar. Arbete tilläts under sex av veckans dagar och den längsta tillåtna arbetstiden per dag var nio timmar (SOU 2002:12, s 19).

I mitten av 1950-talet var situationen i Sverige den att hälsoläget var på topp och bedömdes dessutom inte påverkas särskilt av arbetstiden. Arbetarskyddet hade förstärkts betydligt och den materiella välfärdsutvecklingen hade ökat i tempo på grundval av den starka tillväxten i ekonomin. Man räknade med en fortsatt stark tillväxt som skulle öka det ekonomiska utrymmet. I det läget diskuteras det om det ökade ekonomiska utrymmet

skulle tas ut i fortsatt stigande löner, i generella reformer eller i minskad arbetstid. Den nya lagen antogs 1957 och stipulerade att en förkortning av arbetstiden skulle ske med en timma i veckan under tre år, så att veckoarbetstiden vid ingången av 1960 skulle vara 45 timmar (SOU 2002:12, s 20).

En ny lag om en ordinarie arbetstid på 40 timmar i veckan trädde i kraft år 1973. Beslutet om 40-timmarsveckan i lag var viktigt genom att det fortsättningsvis gav statsmakten en roll när det gällde att definiera vilka ramar för arbetstiden som samtliga arbetstagare skulle befinna sig (SOU 2002:12, s 21).

När LO bildades för över 100 år sedan var det i ett annat Sverige än det som finns idag. Arbetsdagarna var långa. Upp till 16 timmar var inte ovanligt. Lönerna var urusla. Någon trygghet existerade inte och semester var det inte tal om. De första kraven som LO ställde var åtta timmars arbete – åtta timmars vila – åtta timmars fritid. Några reformer som LO genomdrev var:

- 1951 Tre veckors semester införs
- 1955 Allmän sjukförsäkring för alla
- 1960 LO driver på och kvinnolönerna avskaffas
- 1973 Åtta timmars arbetsdag blir verklighet – löntagarna får 40 timmars vecka
- 1974 LAS – Lagen om anställningsskydd – tryggheten på jobbet ökar. Samma år införs föräldraledigheten i sin nuvarande form.

<http://www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/3FAC3BF28773FD47C1256E3C00534DDC>

Intressant i sammanhanget är också att medellivslängden har ökat med nästan 20 år under de senaste 100 åren. Detta kan naturligtvis inte enbart härledas till arbetssituationen, med humanare arbetsmiljö och arbetstider, men är ändå en bidragande orsak. Utvecklingen i samhället har varit positiv både då det gäller bostäder, kost, sjukvård och dylikt som påverkar hälsan och våra liv och livsföring. Medellivslängden år 1901-1910 var för män 54,53 och för kvinnor 56,98. Åren 1941-1950 var medellivslängden för män 68,06 och för kvinnor 70,65 medan medellivslängden år 2004 var 78,35 för män och 82,68 för kvinnor.

http://www.scb.se/templates/tableOrChart___25830.asp

4. Teoretiska utgångspunkter

Till att börja med tolkar vi begreppet ”livskvalitet”. I Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se>, förklaras ordet kort att livskvalitet är ett viktigt och omstritt begrepp i medicinsk etik och hälsoekonomi.

4.1 Begreppet livskvalitet

Göran Ahrne (1981, s 10) definierar livskvalitet som att ”Sunda människor ägnar sig åt det väsentliga i livet: hälsan, kärleken, barnen, sport, nöjen, vänner. Allt som gör livet värt att leva”.

Författarens definition av begreppet, som är grunden för denna uppsats, är att livskvalitet är ett tillstånd där människor mår bra och trivs med sin livssituation. Livskvalitet kan även innefatta en hälsoaspekt som representeras av både gott mående både psykiskt och fysiskt. Livskvalitet är något som upplevs olika av människor eftersom vi har olika värderingar och erfarenheter, vilket kan betyda att det som är livskvalitet för mig inte alls är livskvalitet för dig. Det viktiga är dock att var och en är nöjd i sin situation, och att må bra.

4.2 Perspektiv

Uppsatsens får sin teoretiska utgångspunkt huvudsakligen i att betraktas utifrån socialpolitiska och strukturella perspektiv. Att granska det studerade ur dessa perspektiv är relevant, då socialpolitiken i bred mening innefattas av det som staten gör för att höja medborgarnas välfärd, och att det med denna ambition följer att staten också tar över ansvar från andra aktörer som individen själv, sociala nätverk, arbetsgivare och frivillig organisationer (Meeuwisse et al 2000, s 91). Följaktligen kan statsmakterna genom att fatta beslut om förkortad arbetstid påverka vår livskvalitet, under förutsättning att vår livskvalitet påverkas av vår arbetstid. Granskning av materialet utifrån socialpolitiska perspektiv har gjorts för att se om och hur problemet hanteras av och i samhället idag, framför allt från statsmakternas och arbetsmarknadens parter, men även för att åskådliggöra hur det tidigare har betraktats och utvecklats. Förhoppningen är att studien ska visa om det kan finnas något intresse och engagemang från politiskt håll, regionalt/centralt/ lokalt, när det gäller arbetstidsfrågan.

Som Göran Ahrne (1981, s 40) säger är ”individens uppfattning om sin egen vardagsverklighet ofta en helt annan än den som finns i en strukturell förklaring av vardagsverkligheten. Till varje vardagsverklighet kan flera olika strukturella förklaringar ges”. Det ska bli intressant att se om denna teori även kan påvisas ur denna undersökning.

Joa Bergold presenterar i sin rapport (SOU 2002:49, s 49-50), en teori om att det finns tre huvudaspekter när det gäller arbetstidens betydelse för hälsa och välbefinnande; arbetstidens längd och förläggning, samt personalens inflytande över arbetstidsförläggningen och arbetstidernas förutsägbarhet. Bergold menar alltså att arbetstiden, både när det gäller arbetsdagens längd samt förläggning av arbetstiden, har betydelse för hälsa och välbefinnande på det individuella planet. Av rapporten framgår också att även personalens inflytande är av vikt för att det sociala systemet på arbetsplatsen ska fungera. Varken arbetsomorganisering eller arbetstidsförkortning gör människor *friskare* i sig, däremot menar Bergold, kan det få oss att *må bättre* (SOU 2002:49, s 71).

Studien har även betraktats utifrån ett strukturellt perspektiv. Detta för att se om individens egna önskemål och förväntningar stämmer överens med den helhetsbild som skapas i samhället. Är politik och individ överens? Är individ och samhälle en fungerande och samstämmig enhet? Strukturella perspektiv har det gemensamt, att samhället betraktas som en helhet där delarna får sin betydelse genom sina relationer till helheten. Övergripande sociala strukturer styr den enskildes medvetande och liv (Meeuwisse et al 2002, s 102). Den struktur som råder i samhället idag, med heltidsarbete som krav för att kunna försörja sig och ha en god levnadsstandard, är det den struktur den enskilde arbetstagaren vill ha? Kan arbetstiden vara ett socialt problem med tanke på dels de höga sjuktalen och dels den höga arbetslösheten? Den enskildes privata situation, sociala status, utbildning m m påverkar uppfattning, mål och andra egna värderingar i frågan. Familjestrukturen, de sociala förutsättningarna samt samhällets inverkan och påverkan i den egna miljön kan vara av betydelse för hur den enskildes arbetssituation ser ut, men även hur önskemålen om hur den egna arbetssituationen borde se ut. Stämmer de egna önskemålen om arbetstid in i bilden av hur samhället, och framför allt då de styrande politikerna, vill få oss att tro är det bästa för oss som individer och det bästa för vårt

samhälle? Tanken är att enkäten ska berätta om individens egna önskemål och anledningen till att man inte arbetar utifrån dessa.

I förhållandet mellan vardagsverklighet och struktur är det frågan om på vilket sätt förändringar av strukturen påverkar vardagsverkligheten och hur denna påverkansprocess ser ut och förändrar det ursprungliga förhållandet; eller på vilket sätt man från vardagsverkligheten försöker nå strukturen och hur sättet att nå dit påverkar vad man vill åstadkomma. (Ahrne 1981, s 29).

Kommer enkätundersökningen att styrka påståendet om att, sett ur individens perspektiv, hela vardagsverkligheten kretsar kring verksamheten, med de möjligheter att handla och agera som finns och som är meningsfulla med en given uppsättning objekt, regler, önsksningar m m? Eftersom vardagsverkligheten hålls samman av det aktiva medvetna handlandet, påverkar också avgränsningen av den mest omedelbara vardagsverkligheten handlingsmöjligheterna (Ahrne 1981, s 50). Gäller denna tolkning för både arbetstagare och statsmakter?

Empirin har också granskats utifrån ett funktionalistiskt perspektiv, för att se om det kan finnas någon koppling mellan arbetstiden och de sociala problemen med sjukfrånvaro och arbetslöshet. Är dessa båda faktorer tecken på social desorganisation? Fungerar systemet i sin yttre miljö? Fungerar systemet så att det kan nå de mål som krävs? Hålls systemet ihop och samordnas för att nå målen? Införlivar systemets medlemmar dess normer? (Meeuwisse et al 2002, s 133). Vår vardag påverkar naturligtvis vårt välbefinnande. Vardagen består för de flesta av att vi tillbringar en större del av vår vakna tid på arbetsplatsen och en proportionellt kortare tid tillsammans med familjen. Den tid vi kan ägna åt egna intressen – egen tid, är för de flesta inte så väl tilltagen. Upplever människan att en omstrukturering av dagen/veckan skulle påverka livskvaliteten? (Egen kommentar).

Frågorna i enkäten berör till största delen hur den anställde upplever sin arbetstid och sitt arbete, trivsel med arbetsuppgifter och arbetskamrater. Detta för att försöka urskilja om det är otrivsel i och med arbetet, eller faktorer på arbetsplatsen, som påverkar hur den anställde vill ha sin arbetstid. Frågorna är inte av någon djupgående karaktär utan består i att gradera

mellan 1 och 5 hur individen uppfattar sitt arbete och sin arbetstid. Det jag hoppas kunna utläsa av svaren är om denna undersökningsgrupp upplever att en förändring av arbetstiden behövs på grundval av den anställdes egen hälsa och livskvalitet. Frågorna berör även ekonomi- och hälsoaspekter för val av arbetstid. Enkäten avslutas med påståenden som den tillfrågande ska värdera, ge sin syn på ”sanningshalten” i påståendet utifrån sitt eget perspektiv och den egna uppfattningen.

5. Metod

Undersökningen är i huvudsak genomförd utifrån granskning av litteratur. Studier har gjorts av rapporter, undersökningar, tidningsartiklar och information från olika fackförbund via deras hemsidor. Rapporterna som ingår i studien är i huvudsak statens offentliga utredningar (SOU). Dessa rapporter berör ofta både statsmakternas och arbetsmarknadens parter argument, intresse och ställningstaganden och är därför intressanta att studera. Arbetslivsrapport nr 2005:11 som behandlar arbetstidsförkortning och hälsa innehåller intressanta litteraturhänvisningar vilka har varit vägledande. Dessutom har rapporter från arbetsmarknadens olika parter granskats för att se om och hur dessa parter hanterar frågor om arbetsmiljö och hälsa. Alla dessa rapporter har gått att söka fram via Internet. För att analysera dessa olika rapporter har diverse fakta- och studentlitteratur varit till hjälp. Ämnessökning på Internet har gett uppslag.

För att resultatet av undersökningen ska vara så objektivt som möjligt är det viktigt att undersökningen görs både utifrån samhällets och statsmakternas perspektiv, och utifrån den enskilde individens perspektiv:

- Om systemet = organisationen, kan den yttre miljön i sammanhanget vara arbetstagarens hälsa och välbefinnande, men även samhället utanför organisationen.
- Fungerar organisationen utifrån uppsatta mål? Hålls organisationen/arbetsplatsen ihop och samordnas för att nå målen?
- Om systemet = politiken, kan den yttre miljön vara allt som kretsar utanför riksdagen, respektive kommunpolitiken och landstingspolitiken – alltså vårt samhälle. Fungerar

samhället utifrån uppsatta mål? Gör det det, när vi har en arbetslöshet på 7-8 % och sjuktal som är de högsta någonsin, som dessutom inte tycks minska trots de insatser som görs från försäkringskassa och arbetsgivare? Vilka är målen som ska nås och för vem gäller dessa?

All forskning bör utgå från eller ta hänsyn till tidigare arbeten som utförts inom forskningsområdet. Värdet med varje enskild undersökning kommer sig av hur den passar in med och utvecklar tidigare arbeten som av den förhandenvarande undersökningens inre egenskaper (Merriam 2006, s 73).

En litteraturgranskning tolkar och sammanställer vad forskningen har kommit fram till och vad som publicerats inom ett visst område (Merriam 2006, s 74). I denna undersökning har det studerade materialet huvudsakligen varit fokuserat på arbetstid och vilka diskussioner som har förts i anslutning till denna fråga. Här har gjorts vissa avgränsningar när det gäller analysen och rapporteringen och det som redovisas är i stort sett resultat som berör arbetsmiljö, hälsa, sysselsättning och livskvalitet. I studien ingår också en genomförd kvantitativ undersökning, en enkätundersökning, som gjorts med personal som arbetar inom Individ- och familjeomsorgsförvaltningen samt Omvårdnadsförvaltningen i Kristinehamns kommun. Enkäten har skickats ut till 40 anställda, både vårpersonal och administrativ personal inom den sociala sektorn. Som tidigare nämnts är gruppen vårdpersonal en kategori med relativt hög sjukfrånvaro och det kan vara intressant att se om det finns någon skillnad i uppfattning mellan vårdpersonalen och den administrativa gruppen då det gäller frågor angående hälsa, arbetstid och livskvalitet. Dessutom är det intressant att se vad de anställda verkligen tycker. Visserligen är gruppen liten och ganska homogen men den är också typisk för hur den offentliga sektorn, och då framför allt sociala förvaltningar i Sverige ser ut, vilket gör att den bör vara representativ.

Uppsamlingen av ifyllda enkäter har skett på så sätt att de lämnats i internkuvert till undertecknad på arbetsplatsen. Anonymiteten har därigenom säkrats.

5. 1. Avgränsningar

De avgränsningar som gjorts avser gruppen som besvarat enkäten. Gruppen är begränsad till personal inom Individ- och familjeomsorgsförvaltningen samt Omvårdnadsförvaltningen i Kristinehamns kommun. Jag har valt att genomföra enkätundersökningen här eftersom jag har min arbetsplats i de sociala förvaltningarna i kommunen. Det är intressant att undersöka hur dessa frågor uppfattas och upplevs på den egna arbetsplatsen. För att få en spridning på urvalet av tillfrågade så lämnades enkäten till både vårdpersonal och administratörer. Kvinnor i vården har de senaste åren varit föremål för politiska och fackliga engagemang då det gäller rätten till heltidarbete. Här kan också vara intressant att utläsa resultat av hur den aktuella gruppen själv ser på frågan.

I huvudsak handlar undersökningen om Sverige och svenska förhållanden. Avgränsningar har gjorts i att titta på arbetstid ur ett hälsoperspektiv, ett livskvalitetsperspektiv samt ur sysselsättningsperspektiv. Att göra en undersökning med större spridning inom olika yrkeskategorier, men även ur flera perspektiv, kräver mer tid än vad vi har till förfogande för den här uppsatsen.

Hänsyn bör också tas till att enkätundersökningen enbart har genomförts inom några olika grupper inom den offentliga sektorn. Utfallet kan ha blivit annorlunda om enkäten också genomförts bland grupper i den privata sektorn. Ytterligare en aspekt är att enkäten huvudsakligen besvarats av kvinnor över 40 år, eftersom situationen är den att personalen i dessa grupper är tämligen homogen och huvudsakligen består av medelålders kvinnor. Deltagarna i enkätundersökningen har liten spridning både vad gäller ålder och kön, vilket kan ha en viss påverkan på enkätresultatet.

6. Litteraturgenomgång

Diskussionen kring en förkortning av åttatimmarsdagen i Sverige har funnits med i den politiska debatten ända sedan den senast lagstiftade arbetstidsförkortningen 1974, då 40-timmarsveckan reglerades i lag. Sedan dess har en eventuell arbetstidsförkortning vid flera tillfällen debatterats. Under 1970-talet blev fackföreningarna och välfärdsstaten föremål för en legitimitetskris (Arbetslivsrapport 2005:11, s 2). Vad har gjorts för att förändra situationen och vilket behov av förändring finns?

Under detta avsnitt i uppsatsen kommer några olika teorier och undersökningar att redovisas.

6.1 Olika fokus

Sjuttioalet var en brytningstid. Under 1980-talet stod det klart att något gått förlorat, men ingen kunde riktigt säga vad eller vad som kommit i dess ställe. Begreppet postfordism myntades för att beteckna det som har eller håller på att resa sig ur spillrorna av fordismens sammanbrott. Vad postfordismen visar är att de industriella produktionsvillkoren inte längre utgör en gemensam social spelplan för alla att relatera sig till och positionera sig på. Därmed har också den traditionella grunden för kollektivt identitetsskapande försvunnit. I och med att de gemensamma rollerna i samhället försvinner undergrävs även de sociala arenor som de varit förbundna med, arbete och fritid. Särskiljandet av arbete och fritid är visserligen fortfarande angeläget för de flesta av oss. Däremot är det inte ett lika tydligt mönster i samhället som helhet. Människor har flexitid, arbetar på oregelbundna tider eller har över huvud taget inte reglerade arbetstider. Allt fler har också möjlighet att arbeta hemma eller på resande fot (Allvin et al 2006, s 103,).

Joa Bergold beskriver hur synen på arbetstiden och dess kopplingar till olika samhälls-fenomen har förändrats under 1990-talet. Fokus har flyttats från höga arbetslöshetstal till höga sjuktal. Bergold skriver att under början av 1990-talet präglades arbetsmarknaden i Sverige av den djupaste lågkonjunkturen sedan efterkrigstiden. Från de mycket höga sysselsättningsnivåerna under 1980-talet sjönk antalet anställda markant och problem med arbetslöshet, marginalisering och utslagning av olika grupper från arbetsmarknaden fortsatte att vara aktuella även efter att den ekonomiska konjunkturen vänt upp 1993. Frågor om behovet av en integrerande arbetsmarknadspolitik och av att skapa arbetstillfällen, ibland framfört som krav på att ”dela på jobben” genom att förkorta arbetstiden, präglade i hög utsträckning den samhällspolitiska debatten. I dag har sysselsättningsnivåerna långsamt återhämtat sig, och även om problemen med marginaliseringen av olika grupper av arbetskraften kvarstår, framstår inte arbetslösheten längre som ett överskuggande samhällsproblem. Under de senaste åren har emellertid samhälle och arbetsmarknad skakats av ett annat typ av problem som intagit arbetslöshetens position

som samtidens största gissel; det stora hotet mot vår välfärd är i dag den växande ohälsan i arbetslivet. Långtidssjukskrivningarna har ökat lavinartat under de senaste åren, de samhällsekonomiska kostnaderna ökar drastiskt, många personer i arbetslivet upplever att de inte förmår att arbeta på grund av sin hälsa, och riskerar i vissa fall att slås ut från arbetslivet. Många har kopplat samman dagens ohälsoproblem med de snabba förändringarna på arbetsmarknaden under arbetslöshetsåren, och ser det som en effekt i efterdyningarna efter ständiga rationaliseringar och omorganiseringar. I debatten förläggs orsakerna ofta till villkor och förutsättningar i arbetslivet och på arbetsmarknaden. Diagnoserna rör såväl psykiska som fysiska problem hos arbetstagarna, men framför allt är det den ökande stressproblematiken som fått fäste i den offentliga debatten. För samhället innebär utvecklingen mot en ”sjukare” arbetskraft stora konsekvenser i ett kortsiktigt såväl som långsiktigt perspektiv. På kort sikt medför sjukskrivningarna en stor ekonomisk belastning på de offentliga finanserna, liksom för arbetsgivarna. På lite längre sikt kan en fortsatt utveckling och stegring av sjuktalen leda till att arbetskraften utarmas och verksamheter inom offentliga och privata näringar påverkas. Den demografiska utvecklingen gör det också viktigt att hålla så många som möjligt på fötter så länge som möjligt, hela arbetskraften behövs. Därutöver är den sviktande hälsan ett problem för den individ som drabbas, som mår dåligt och begränsas i såväl arbets- som yrkesliv. Det är med andra ord inte så konstigt att det på senare år utlöst en febril aktivitet för att söka en lösning som ska minska sjukskrivningarna och öka hälsan bland arbetstagare (SOU 2002:49, s 47).

6.2 Statistikuppgifter

Vid slutet av 2001 hade fler än 180 302 kvinnor och 101 858 män varit sjukskrivna längre än 30 dagar, att jämföra med 1974 års siffror på drygt 60 000 kvinnor och drygt 80 000 män. Det är kvinnorna som stått för den största ökningen, på 28 år har antalet sjukskrivna kvinnor fördubblats och 2001 utgjorde de 64 procent av alla sjukskrivna. Ny statistik från Riksförsäkringsverket visar att sjukskrivningstalen nu ökar mest bland unga, där det skett en dryg fördubbling av ohälsotalen sedan 1990 (SOU 2002:49, s 50). Enligt statistik från SCB var år 2002 totalt 270 010 personer sjukskrivna, vilket motsvarar 19,4 % av Sveriges befolkning i ålder mellan 20-64 år, 5 262 842 personer (SCB). Sjukfrånvaronivån var högre bland kvinnorna än bland männen inom alla sektorer. I genomsnitt var kvinnors

sjukfrånvaro 60 procent högre jämfört med männens. Den största skillnaden uppvisades inom landstingen och den minsta skillnaden återfanns inom den privata sektorn (http://www.scb.se/templates/pressinfo___133191.asp).

Regeringen har som mål att halvera sjukfrånvaron till år 2008. Ett antal åtgärder har genomförts och, enligt Regeringskansliet, minskar sjukskrivningarna nu (www.regeringen.se). Det finns dock uppgifter som talar för att anledningen till att sjukfrånvaron för närvarande minskar beror på att sjuk- och aktivitetsersättningarna i stället ökar. Enligt statistik från Försäkringskassan hade 405 789 personer sjuk- och aktivitetsersättning i december 2005, medan 382 135 personer hade detta i december 2003. Det innebär en ökning med 23 654 personer, ca 6 %.

6.3 Arbetstid och hälsa

Arbetstidsförkortningen 1919 är den enda gången beslutet gällande arbetstidsförkortning skett med utgångspunkt i hälsoargument (Arbetslivsrapport 2005:11, s 2).

Arbetsmarknad och arbetsliv har förändrats under 1990-talet. De förändringar som skedde rörde såväl produktions- som anställnings- och arbetsorganisationsvillkor. Många verksamheter inom den offentliga sektorn rationaliserades kraftigt vilket också har påverkat personaltäteten. Utvecklingen har i flera fall inneburit att ett minskat antal anställda har fått breddade arbetsuppgifter och ökad arbetsbörda. Inom produktionen förändrades förutsättningarna för arbetet, ett ökat internationellt beroende och ekonomisk osäkerhet har lett till att produktionen måste göras allt mer flexibel för att kunna anpassas efter en förändrad efterfrågan. En stark tendens har varit att göra verksamheter så "resurssnåla" som möjligt, genom att hålla nere antalet anställda och att inte hålla stora lager, utan tillämpa ett mer flexibelt produktionsupplägg. I dessa magra organisationer har man som behållit en kärna av anställda med ett övergripande och samordnande ansvar, och lägger ut andra delar av verksamheten på entreprenad. För kärngruppen av anställda kan omorganiseringen innebära en ökad belastning och potentiellt ökad stress, medan produktionsprocessens mer perifert engagerade kan uppleva andra problem i form av exempelvis ekonomisk osäkerhet och svårigheter att förutsäga och planera sin tillvaro. För

den anställde har utvecklingen mot ett mer flexibelt arbetsliv också inneburit förändringar (SOU 2002:49, s 53).

Det går att se en tydlig ökning av tillfälliga och projektbaserade anställningar. För den enskilde kan det innebära en ökad osäkerhet och oförutsägbarhet både vad gäller inkomst och arbetstider. Ökningen av kund- och efterfrågestyrningen av verksamheter innebär att arbetstiden i högre utsträckning förläggs på obekväma tider, eller delas upp över dygnet. I flera fall har det skett en demontering av verksamheters fasta ramar, och att de anställda i allt högre grad förutsätts ta egna initiativ och eget ansvar över produktionen och över sina egna arbetsuppgifter. Den snabba utvecklingen av ny kommunikationsteknologi har också på ett grundläggande vis förändrat arbetets förutsättningar (SOU 2002:49, s 54).

6.4 Arbetstid och livskvalitet

Diskussionen om arbetstiden är i huvudsak en välfärdsfråga. De flesta är i dag eniga om att en förkortad arbetstid är förknippad med kostnader och inkräftar på konsumtionsutrymmet. Avgörande för vilka slutsatser som ska dras om hur framtidens arbetstid bör utvecklas är därför hur nyttan av en arbetstidsförkortning genom ökad livskvalitet och andra välfärdsvinster, som eventuell minskad sjukfrånvaro och minskade arbetsskador, värderas ställt mot andra reformer och hur en arbetstidsförkortning påverkar den framtida ekonomiska utvecklingen. Värderingen måste göras på såväl ett individuellt, som ett företagsekonomiskt och ett samhällsekonomiskt plan (Ds 2000:22, s 17). I riktlinjerna för denna studie nämns i första hand livskvalitet, som en önskvärd konsekvens av arbetstidsförkortning. Någon närmare definition av begrepp ges inte. Texten tar heller aldrig upp kopplingen mellan arbetstidsförkortning och hälsa, däremot räknas *livskvalitet*, *välfärd* och *hälsa* som möjliga ”positiva konsekvenser” av en eventuell arbetstidsförkortning (Arbetslivsrapport nr 2005:11, s 7).

Joa Bergold poängterar att det inte finns några vetenskapliga samband i teorin att om vi *mår bättre* så får vi följaktligen bättre *hälsa*. Det sociala välbefinnandet ökar dock ofta när arbetstiden sänks, men här spelar även personliga preferenser in (SOU 2002:49, s 71).

Ett viktigt argument i arbetstidsdebatten för en förkortad arbetstid är **Individernas önskemål**, det vill säga att arbetstagarna vill ha mera fritid. Många individer skulle förmodligen uppleva en ökad livskvalitet vid kortare arbetstid i och med att ökad fritid ger mer utrymme för social samvaro och avkoppling. Stora skillnader råder dock mellan olika individers preferenser (SOU 2002:58 s 57).

6.5 Ohälsa och arbetsmiljö

Ytterligare en aspekt som kan påverka hälsa och livskvalitet är vår arbetsmiljö. Om arbetsmiljön har en fysiskt eller psykiskt negativ påverkan på vårt välbefinnande är det troligt att vi bättre orkar med arbetet om vi tillbringar kortare tid på arbetsplatsen. I boken "Gränslöst arbete", av Michael Allvin m fl, kan vi läsa att konflikter mellan arbetet och livet i övrigt är starkt relaterade till stress, frånvaro, ohälsa och till och med depression. Omvänt ger upplevelsen av balans en känsla av tillfredsställelse och kan även vara en buffert mot ohälsa. Även om forskningen i fråga tycker sig kunna identifiera ett antal principiella relationer mellan arbete och övrigt liv så är det inte alldeles lätt att urskilja motsvarande konflikter eller upplevelser av balans. Det en person uppfattar som en konflikt kan ses på ett annat sätt av andra människor. Utifrån de skilda förhållningssätten kan vi dock anta att villkoren för konflikter liksom balans följer av hur relationen mellan arbetet och livet i övrigt är ordnad och hur man följaktligen valt att leva sitt liv (Allvin et al 2006, s 128).

Den stora frågan vi står inför är hur den nya ohälsan egentligen förhåller sig till det nya arbetslivets ökade och förändrade krav. Att det finns en omfattande forskning där människor som är sjukskrivna hänvisar till sina kravfyllda arbetsvillkor. Samtidigt gör både människors behov av att ge en rationell förklaring till sitt tillstånd, och försäkringskassans krav på en legitim diagnos, att orsaksrelationerna blir grumliga. Ju mer diffusa symtomen är, desto mer troligt är det att individen hänvisar till en konkret orsak för ohälsan. En hjärtinfarkt är t ex tillräckligt otvivelaktig för att stå på egna ben inför både omgivningens och försäkringskassans granskande blickar. En utmattningsdepression behöver däremot konkreta och relativt närliggande orsaker för att få legitimitet i såväl egna som andras ögon (Allvin et al, s 165).

Denna typ av ohälsa hänger rimligen ihop med ökade sociala krav, osäkerhet och otrygghet, eller det som vi lite svepande har kallat social och ekonomisk stress. Dessa stressorsaker kan inte alltid relateras till enskilda faktorer på arbetsplatsen. Det handlar lika mycket om villkoren på arbetsmarknaden, den egna karriären, självbilden, anställningsbarheten, privatekonomin, relationen till livet i övrigt som de egna intressena. För både den nya ohälsan och det nya arbetslivet blir med andra ord gränsen mellan det egna arbetet och samhällsutvecklingen som helhet alltmer porös. Det som händer i samhället som helhet reflekteras även i det egna arbetet (ibid).

Bertil Gardell, för redan 1982 en diskussion om social hänsyn som motsats till argumenten gällande ekonomi och sysselsättning i debatten kring arbetstidsförkortning; att de ekonomiska frågorna får alltför stort utrymme, när man borde diskutera social hänsyn, för att kunna förutsätta god ekonomi och sysselsättning. Social hänsyn ger en bra grund för att utveckla välfärd. Gardell var övertygad om behovet av att börja diskutera arbetstidsförkortning på allvar, och att det förmodligen skulle bli nödvändigt att korta arbetsdagen för att motverka låg sysselsättning och stress (Arbetslivsrapport 2005:11, s 10).

6.6 Fackföreningar och statsmakter

Vad har då fackförbund och statsmakter gjort för ställningstaganden när det gäller arbetstiden?

Fackföreningarna har generellt inte lagt någon tyngd i att driva debatten kring förkortning av arbetstiden. I första hand har istället rättvise- och avtalsfrihetsfrågor drivits. Arbetsgivarnas motargument mot arbetstidsförkortning har generellt gällt de ”oöverstigliga kostnader” och den försämrade internationella konkurrenskraft som förväntats bli resultatet. Även de fackliga centralorganisationerna LO och TCO har ansett att landets konkurrenskraft går före frågan om arbetstidsförkortning och sextimmarsdagen. Det socialpolitiska perspektivet har inte varit fokuserat på arbetstidsfrågorna under denna period. Andra prioriteringar har gjorts inom rättvise- och avtalsfrihetsområdet (Arbetslivsrapport 2005:11, s 2).

Så sent som 1995 dyker fackliga uttalanden upp om att Sverige har internationellt jämfört en relativt lång arbetstid, något som delvis kan förklaras med att SAF varit framgångsrikt när det gäller att hävda Sverige som ett land med redan kort arbetstid (ibid).

Argument har funnits för att få till stånd en förändring av arbetstiden. Under 1970- och 1980-talen använde sig arbetstagarorganisationerna alltmer av sociala argument, något som var intimt förbundet med kvinnors intåg på arbetsmarknaden där dubbelarbete räknades som familjefråga. Som en följd av detta blev familjesociala frågor allt angelägnare. SAF:s motargument var att debattera för en flexibilitetssträvan vad gällde arbetstidsfrågan, då kom man runt en faktisk arbetstidsförkortning, och kunde kombinera det hela med argument för jämställdhet. Arbetstagarorganisationerna försöker påverka sina medlemmar, arbetsgivarrepresentanter samt politiker (samhället) genom att belysa för den tiden viktiga familjefrågor. Dessutom försöker arbetstagarorganisationerna få samhället att ändra helhetssynen när det gäller hem och familj kontra arbete. Här försöker alltså arbetstagarorganisationen att få igång ett ”nytt tänk” för att på så sätt ha möjlighet att skapa en förändring utifrån ett nytt socialpolitiskt perspektiv. Arbetstagarorganisationerna vill förändra strukturen och har en funktionell aspekt på detta. Livskvalitet har tagits i beaktande (ibid).

SAF fick, enligt historikern Tommy Isidorsson, ett andrum på ungefär 20 år, utan någon egentlig kontrovers med centralorganisationerna avseende arbetstid under 1970- och 1980-talen. Över huvud taget var Sverige i jämförelse med övriga Europa extremt passivt i fråga om arbetstidsförkortning, inget intresse eller initiativ visades eller togs av sittande regeringar eller organisationer än möjligtvis SSK. Argument som till exempel minskade förslitningsskador har saknats i debatten för arbetstidsförkortning. Utvecklingen avseende arbetstid har, enligt Isidorsson, två huvudsakliga drivkrafter; dels arbetslöshetsnivån, ju högre denna är desto tydligare lyfts krav på arbetstidsförkortning. Dels har ”/.../ arbetsgivarnas behov av en ny arbetstidsgestaltning i form av mer produktionsanpassade arbetstider haft en avgörande betydelse för utvecklingen” (ibid).

Arbetsmarknadsdepartementets utredning SOU 1976:34 – Kortare arbetstid När? Hur? menar att arbetets sociala sammanhang är en viktig och omfattande del av utredningen.

Arbetstidsförkortningen ses som en social form av löneförhöjning. Trots detta diskuteras aldrig hälsa. Denna aspekt lyfts varken in i ett medicinsk, psykosocialt eller välfärdsmässigt sammanhang. Kopplingen mellan livskvalitet och arbetstidsförkortning görs, vilket beskrivs som ett självklart samband, och en synnerligen viktig aspekt, dock utan någon efterföljande analys eller slutsats. Utredningen hänvisar till studier av ILO. Delegationen ansåg att det fanns tre huvudskäl till att förkorta till 6-timmar: ”jämförbarhet mellan män och kvinnor, kontakterna mellan barn och vuxna, deltagandet i samhällsarbetet”(Arbetslivsrapport 2005:11, s 4).

I utredningen SOU 1989:53, Arbetstid och välfärd, har gjorts vissa kopplingar mellan arbetstid och hälsa. Här poängteras dock andra faktorer än arbetstidens längd som betydligt vårdigare ur hälsosynpunkt, i synnerhet arbetslöshet benämns som riskabelt. Istället betonades bland annat det så kallade *skyddsmotivet* som det största argumentet vid arbetstidsförkortningar. Detta härrörde från industrins risk för att överanstränga eller skada sina anställda. Sedan 1960-talet har argumenterats för att hälsa inte kan kopplas till gällande arbetstidens lagstiftade längd. Däremot påpekas att förslitningsskador utan tvekan borde minska i och med en arbetstidsförkortning. Kommittén kom fram till slutsatsen; ”Att förbättra arbetsmiljö och arbetsorganisation är betydligt effektivare sätt att minska arbetets hälsorisker än att förkorta arbetstiden” (ibid).

Genom ett beslut den 21 december år 2000, bildades en parlamentarisk kommitté i syfte att utreda arbetstidsfrågan. Kommittén har haft i uppdrag att pröva olika metoder för en generell minskning av arbetstiden och lägga förslag om hur en sådan minskning bör genomföras. Denna utredning har resulterat i rapporten SOU 2002:58 - Minskad arbetstid och ökat inflytande.

Kommittén föreslår en lag om flexibel ledighet som ger arbetstagare rätt till ledighet motsvarande fem arbetsdagar varje år. Ledigheten införs successivt. Två dagar införs år 2004 och sedan utökas ledigheten med en dag per år under de följande tre åren. Lagen innebär att varje arbetstagare får en slags timbank hos sin arbetsgivare. Ledigheten beräknas i timmar och kan disponeras i såväl timmar som hela dagar. Längden på arbetsdagen avgör hur många timmars ledighet som går åt om arbetstagaren skall vara

ledig en hel arbetsdag. Syftet med ledigheten är att den skall förläggas enligt arbetstagarens egna önskemål, t.ex. för att under en period minska arbetstiden per dag eller vecka. Ledigheten ger därmed varje arbetstagare möjlighet att påverka sina arbetstidsförhållanden. Arbetsgivaren skall kunna neka den förläggning av ledigheten som arbetstagaren önskar endast om den medför en störning av verksamheten, det vill säga att problem uppkommer som inte kan lösas på ett rimligt sätt (SOU 2002:58, s 13).

Vidare föreslås en ändring i semesterlagen, så att arbetstagare ges rätt att få de semesterdagar som överstiger fyra veckor samt sparade semesterdagar omvandlade till ledighet i del av dag. Syftet med ändringen är att arbetstagare skall ges fler valmöjligheter för användandet av semestern och att den semester som omvandlas till timmar skall kunna användas på samma sätt som ledighet enligt den nya lagen om flexibel ledighet. Sammantaget föreslås arbetstagare kunna ha högst 400 timmar inestående på timbanken.

Delbetänkandets tredje författningsförslag avser ändringar i arbetstidslagen. Förslaget syftar till ett mer korrekt genomförande av EG:s arbetstidsdirektiv i svensk lag och att stärka enskilda arbetstagare i arbetstidshänseende. Vad gäller EG-direktivet föreslås att arbetstidslagen tillförs nya bestämmelser som innebär att alla arbetstagare skall ha minst elva timmars dygnsvila per 24-timmarsperiod, att den genomsnittliga veckoarbetstiden begränsas till högst 48 timmar under en beräkningsperiod om fyra månader samt att arbetspassen för nattarbetande med särskilt ansträngande arbeten begränsas till högst åtta timmar. Dessa bestämmelser föreslås bli dispositiva inom ramen för lagens befintliga EG-spärrar (ibid).

En central del i kommitténs överväganden har varit den samhällsekonomiska konsekvensanalys som Konjunkturinstitutet har gjort för kommitténs räkning. Analysen avsåg fyra olika sätt att minska arbetstiden: en förkortning av normalarbetstiden till 38 respektive 35 timmar per vecka samt en utökad ledighet om fem dagar i form av en utbyggd semesterledighet eller i form av en ny allmän ledighetslag (SOU 2002:58, s 14).

6.6.1 Arbetsgivarverkets yttrande angående SOU 2002:58

Arbetsgivarverkets uppfattning är att frågor om arbetstidsförkortning och ökad ledighet inte ska lösas genom lagstiftning utan är frågor som ska hänvisas till arbetsmarknadens parter att lösa i kollektivavtal. En effekt av förslaget är att arbetsgivarnas kostnader ökar. Något konkret förslag om hur ledigheten ska finansieras finns inte i utredningen. Arbetsgivarverkets uppfattning är att avtalsområden med semesterförmåner som idag överstiger lagens nivå, om förslaget genomförs, inte bör omfattas. Arbetsgivarverket avvisar därmed kommitténs förslag till lag om flexibel ledighet.

Arbetsgivarverket invänder mot att i lag införa semester som ledighet del av dag. En sådan förändring skulle innebära att semesterlagens syfte om vila och rekreation inte uppnås. Om önskemål om uttag av semester som ledighet del av dag finns, bör frågan i stället lösas i kollektivavtal där utgångspunkten är verksamhetens krav. Arbetsgivarverket avvisar också kommitténs förslag när det gäller arbetstagarnas inflytande över uttaget av timsemester.

Arbetsgivarverket avvisar likaså förslaget angående arbetstagarnas inflytande över förläggningen av den flexibla ledigheten. Arbetsgivarverket avvisar förslagen till ändring i arbetstidslagen både när det gäller arbetstagarnas inflytande över förläggningen av arbetstiden och när det gäller genomförandet av EG:s arbetstidsdirektiv.

Enligt Arbetsgivarverkets uppfattning bör det lokala arbetet med arbetstidens förläggning ges möjlighet att fortsätta att vidareutvecklas. Nya lagregler skulle hämma de lokala processerna. Erfarenheterna visar att en bra kombination av verksamhetsintresset och den enskildes önskemål bäst uppnås i samförstånd på det lokala planet. Arbetsgivarverket konstaterar att de nuvarande statliga avtalen ger myndigheterna stora möjligheter att anpassa arbetstidens förläggning efter både verksamhetens krav och de anställdas önskemål. Olika arbetsmiljöundersökningar visar också att en stor majoritet av de statligt anställda är mycket nöjda med sina arbetstider.

Detta är exempel på hur några konstruktiva aktörer i sammanhanget påverkar situationen, genom att försöka påverka i någon riktning. Enligt arbetsgivarverket behövs inte någon förändring av arbetstiden.

6.7 Sammanfattning av litteraturgenomgång

Utifrån vad forskningen i dag säger om arbetstidsreformers påverkan på hälsan kan man sluta sig till att varken sänkningar av arbetstiden eller andra typer av arbetstidsmodeller gör oss *friskare*, däremot kan de leda till att vi *mår bättre*. Medicinskt går det inte att peka på några säkra effekter, men ser man till arbetstagarnas positiva upplevelser av såväl sin arbets- som allmänna livssituation kan förändringar i arbetstidens omfattning och förläggning (förutsatt att arbetstagaren själv kan påverka upplägget) få positiva konsekvenser. Med ett sunt-förnuftsperspektiv kan det tyckas ligga nära till hands att tänka sig att om vi mår bättre kommer vi också i förlängningen antagligen också att bli friskare. Vetenskapligt har det emellertid inte fastslagits några sådana samband. Det verkar också svårt att avgöra mellan de olika typerna av arbetstidsreformer, normalarbetstidsförkortning eller ökat inflytande. Beroende på individuella preferenser och behov upplevs reformer antagligen olika av olika personer (s 71 SOU 2002:49).

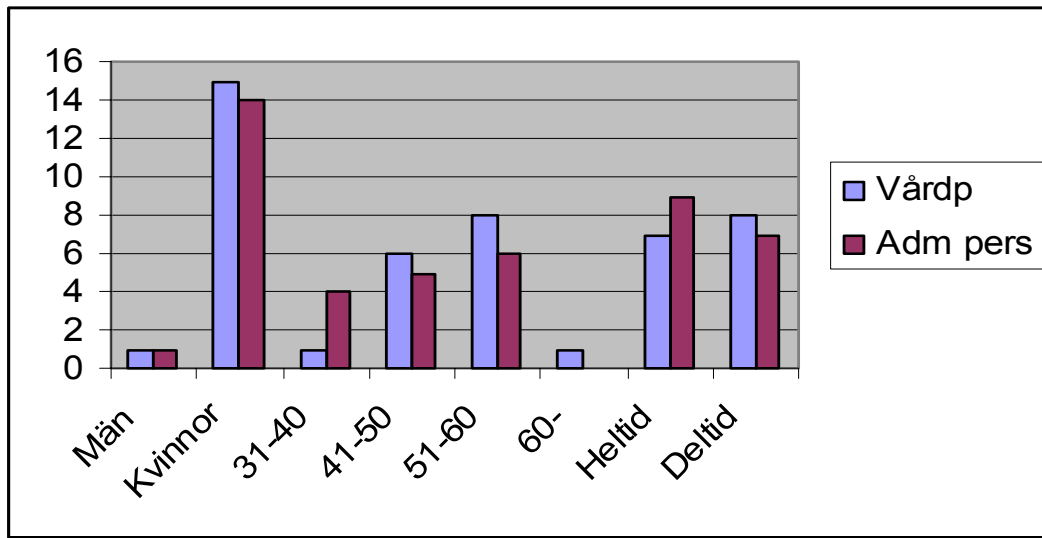
7. Enkätundersökning

Enkäten har lämnats ut till 40 personal, både inom vård och administration i den kommunala sektorn, närmare bestämt till Individ- och familjeomsorgsförvaltningen och Omsorgsförvaltningen i Kristinehamns kommun. Enkäten består av 16 frågor som berör den personliga upplevelsen över den egna arbetstiden. Tanken med frågorna har varit att få svar på om den anställda tycker att det är okej att arbeta heltid, dels ur den enskildes ekonomiska perspektiv och dels ur hälsoperspektivet. Frågorna har valts dels för att ge en bild av vilka kategorier människor som svarat, med avseende på ålder, kön och om man har hemmavarande barn, och dels för att undersökningen ska visa hur personerna upplever sitt arbete och sin arbetstid. Detta för att få en bild av om ålder och familjestruktur har någon betydelse. Syftet med frågorna angående trivsel på arbetsplatsen och med arbetskamraterna är att se om otrivsel är anledning till att vilja ha en kortare arbetsdag.

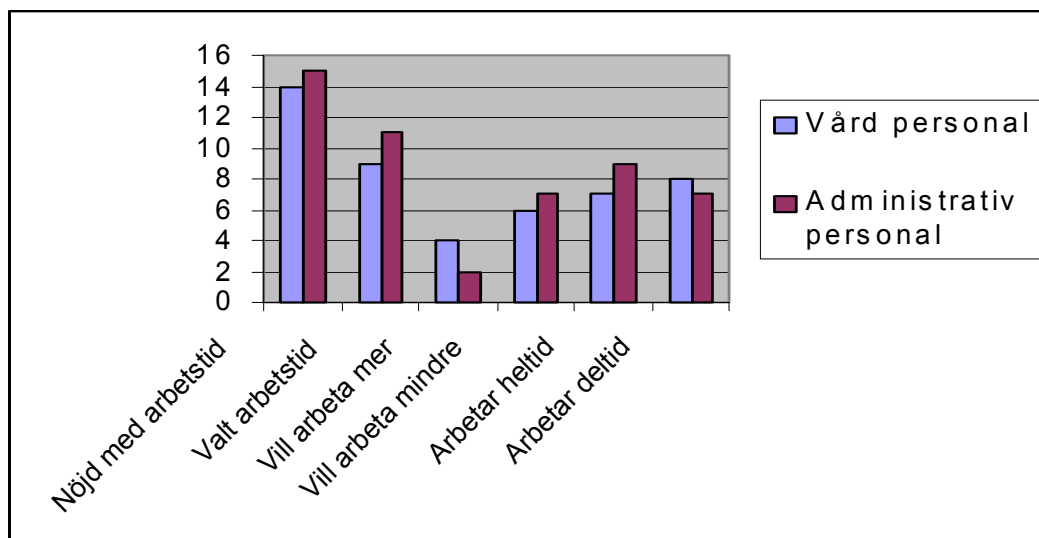
Frågorna 14: Jag tror att kortare arbetstid för alla innebär fler arbetstillfällen, och 15: Jag tror att kortare arbetstid för alla innebär färre långtidssjukskrivna, är påståenden som ofta används i arbetstidsdebatten, och de har tagits med för att spegla individens ställningstagande och tankar angående detta. Antal besvarade enkäter är 31 st, vilket motsvarar 77,5 %.

7. 1 Resultat av enkätundersökningen

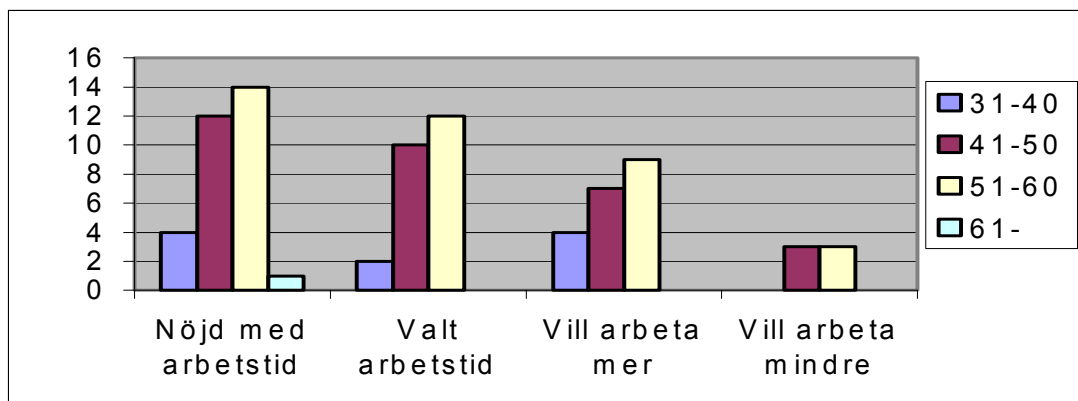
Enkäten har besvarats av 2 män och 29 kvinnor, 15 arbetar som administrativ personal och 16 som vårdpersonal, fyra personer är i åldern 31-40 år, 12 personer är mellan 41-50, 14 personer är mellan 51-60 och en person är över 61. Båda männen är i åldersgruppen 51-60 år.

Fem personer har hemmavarande barn under 12 år och 26 har ej hemmavarande barn under 12 år. 16 personer arbetar heltid och 15 arbetar deltid. 16 personer arbetar med administrativa uppgifter och 15 inom vården.

24 personer, eller 78 %, är ganska nöjda – mycket nöjda med sin arbetstid. Här framkommer att de som är minst nöjda med sin arbetstid är de som arbetar deltid. 20 personer, 65 %, anser att de till viss del eller helt har valt sin arbetstid medan 11 personer, 35 %, inte själva har valt den arbetstid de har. Av dem som inte valt sin arbetstid är flertalet anställda i vården. 80 % av de tillfrågade vill inte arbeta mer tid än vad de gör och 42 % vill arbeta mindre. Detta trots att 78 % har uppgett att de är nöjda med sin arbetstid. Anmärkningsvärt är att 87 % av de tillfrågade skulle arbeta mindre om deras ekonomi tillät men endast 25 % ville arbeta mer om hälsan tillät. Endast 6 % trivs inte med sitt arbete och alla trivs bra till mycket bra med sina arbetskamrater. Av de tillfrågade är det endast 16 %, eller 5 personer, som inte tror att kortare arbetstid innebär fler arbetstillfällen. Det är

dessutom endast 9 %, eller 3 personer som anser att kortare arbetstid inte innebär färre långtidssjuka.

Av de egna kommentarerna framkommer att det till stor del är ekonomin som styr den arbetstid man har. Arbetsuppgifter och arbetskamrater är mycket viktigt. Begränsningar och viss brist på handlingsfrihet, i form av bland annat besparingskrav, upplevs jobbigt. Många anser att tempo och arbetsmängd är väl hårt och att det är lätt att bli överansträngd. Svårt att hinna återhämta sig. Kortare arbetstid innebär mer tid för återhämtning vilket innebär färre sjukdagar. Viktigt att orka och att hinna med att ha en aktiv fritid. Trivsel blir störst när man kan bestämma sin egen arbetstid, alltså hur mycket man vill arbeta. Heltid till dom som vill och halvtid till dom som vill. Kortare arbetstid sliter mindre på kroppen. Ju högre tjänstgöring – ju mer sliten blir man.

7.2 Analys av enkätundersökningen

Gruppen som besvarat enkäten är av en ganska homogen sammansättning. 26 av de 31 är i åldern 41-60 år, 29 är kvinnor och endast 2 har hemmavarande barn under 12 år. Ca halva gruppen arbetar inom vården och andra halvan inom administration och socialtjänst, vilket anses vara typiska kvinnodominerade yrken.

Utifrån de tillfrågades synpunkter och perspektiv kan vi av resultatet konstatera att de önskemål om arbetstid som de anställda har till största delen är att arbeta mindre. De allra flesta har angett höga omdömen om både trivsel med arbetsuppgifter och arbetskamrater, vilket tyder på att arbetsmiljön, trots att många anser sig ha en stor arbetsbörda, är relativt god och inte någon negativ faktor som påverkar behovet av kortare arbetstid. Om den socialpolitiska strukturen såg annorlunda ut, det vill säga om man inte var tvungen att arbeta heltid för att klara familjens försörjning, så skulle en stor andel av de tillfrågade vilja arbeta mindre. Eftersom det huvudsakligen är kvinnor som besvarat enkäten kan resultatet eventuellt ha blivit ett annat om det varit fler män som svarat. Noterbart är dock att även de två männen som besvarat enkäten skulle föredra en kortare arbetstid. Det råder inte någon nämnvärd skillnad vad gäller vårdpersonalens och den administrativa personalens önskemål vad gäller arbetstiden bland dem som idag arbetar heltid. De allra flesta som arbetar heltid, oavsett personalgrupp, vill alltså ha en kortare arbetstid. Anmärkningsvärt är att de som idag arbetar deltid inte är nöjda med detta, utan vill arbeta mer tid. Huvudsaklig anledningen till att vilja arbeta mer är dock ekonomi.

Huvuddelen av de tillfrågade anser att en förändring av arbetstiden behövs, både ur hälso- och arbetslöshetsperspektiven. De tillfrågade själva anger dock inte hälsa som skäl för att införa en arbetstidsförkortning, men tror uppenbarligen att andras hälsa skulle påverkas positivt. De flesta arbetar heltid på grund av sin/familjens ekonomi och de anser att deras livskvalitet skulle förbättras om de arbetade mindre än 40 timmar per vecka. När det gäller frågan om sysselsättningen i samhället skulle påverkas så är en liten del av de tillfrågade av uppfattningen att en arbetstidsförkortning skulle vara gynnsam för sysselsättningen.

8. Slutsats

Arbetstidsförkortningen år 1919 genomfördes med utgångspunkt i hälsoargumentet. Det är enda gången som hälsan varit argument för ett genomförande av arbetstidsförkortning i Sverige. Av de rapporter och utredningar som studerats för den här undersökningen framkommer huvudsakligen att en arbetstidsförkortning inte har någon avsevärd betydelse för hälsan och inte heller att den aspekten är viktig när det gäller att skapa motivering för en förkortad arbetstid. Framför allt inte då det gäller att regeringen ska fatta beslut i denna fråga. Många är utredningarna som har gjorts med utgångspunkt från hälsoperspektivet men väldigt få har kommit fram till att hälsan påverkas negativt av 40-timmars veckor/heltidsarbete. Några av utredningarna påpekar dock att det finns vissa fördelar och positiva effekter när det gäller individens välbefinnande, vilka kan uppstå i samband med en förkortad arbetstid.

En av rapporterna har tagit upp frågan om att motverka låg sysselsättning och stress. I Arbetslivsrapport 2005:11 kan vi läsa att Bertil Gardell i sin rapport säger att de sociala hänsyn, som i motsats till argumenten gällande ekonomi och sysselsättning i debatten kring arbetstidsförkortning, får för litet utrymme och att de ekonomiska frågorna får allt för stort utrymme. Man borde diskutera sociala hänsyn, för att kunna förutsätta god ekonomi och sysselsättning. Sociala hänsyn ger en bra grund för att utveckla välfärd. Gardell var övertygad om behovet av att börja diskutera arbetstidsförkortning på allvar, och att det förmodligen skulle bli nödvändigt att korta arbetsdagen för att motverka låg sysselsättning samt stress. I övrigt framkommer inte att några granskningar utifrån sysselsättningsperspektivet har gjorts. Bedömningen blir därmed att frågan bland statsmakter och arbetsmarknadens parter inte anses viktig ur det för dagen aktuella samhällsperspektivet.

Enkätundersökningen visar att en mycket stor del av de tillfrågade, av ekonomiska skäl arbetar heltid men att de om de hade råd, gärna skulle arbeta mindre. Det framgår av svaren att många känner det tungt att arbeta heltid men att man inte ser något alternativ till det på grund av ekonomiska aspekter. Flera av heltidsarbetarna skulle gärna arbeta kortare tid. Huvudsakligen för att höja sin livskvalitet. En majoritet av de tillfrågade i enkätundersökningen trodde också att personalen skulle vara friskare och att antalet

långtidssjuka skulle minska om arbetstiden kortades. Däremot var det en minoritet som trodde att sysselsättningen skulle påverkas om arbetstiden minskade.

För att åter använda en teoretisk tolkning av Ahrne (1981, s 49) så upplever människan att vardagsverkligheten utgör ett begränsat meningssammanhang. Det är den omedelbart givna verkligheten för en människa; den verklighet som står utom allt tvivel. Det är den verklighet som människan är som mest medveten om. Det är den mest nödvändiga och mest påtagliga verkligheten som vi måste behärska för vår överlevnad och för vår trevnad. Denna verklighet betraktas inte på samma sätt av arbetstagare och statsmakter. Som enkätundersökningen visar önskar flertalet arbetstagare att arbeta mindre tid om det inte vore på grund av ekonomiska aspekter. Vi har helt enkelt inte råd att arbeta den tjänstgöringsgrad som önskas.

Sedan SOU 2002:58 har inte någonting hänt. Utredningen har gjorts och förslag har lämnats på hur arbetstiden kan disponeras. I dagsläget verkar det dock som även denna utredning har blivit en hyllvärmare. Debatten och diskussionen har inte lett fram till någon förändring. De konstruktiva aktörerna i sammanhanget har valt att inte agera för en förändring, vilket påverkar situationen för individen. Diskussionen kan även föras ur ett socialpolitiskt perspektiv, för att se om och hur problemet hanteras i samhället idag, men även hur det tidigare har betraktats och utvecklats.

Sammanfattningsvis är resultatet av undersökningen att en arbetstidsförkortning inte leder till en minskning av antalet långtidssjukskrivna eller till att fler personer kommer i arbete, så utifrån dessa aspekter kan konstateras att det inte behövs någon förändring av arbetstiden. En ytterligare aspekt kan dock vara, sett ur det rent strukturfunktionalistiska perspektivet, att om en arbetstidsförkortning skulle genomföras, skulle det leda till att den anställdas sociala välbefinnande skulle öka, livskvalitén främjas. Kanske skulle detta även kunna påverka den anställdas sätt att utföra sitt arbete, hans/hennes produktivitet, och därigenom påverkas även företags/organisationens ekonomi.

Frågor som berör förkortad arbetstid tycks i dagsläget inte vara aktuella. Varken utifrån statsmakterna, den lokala politiken, eller utifrån arbetsmarknadens parter har frågan varit föremål för något direkt engagemang eller haft någon hög prioritet. Ingen av dessa parter har aktualiserat något starkt socialpolitiskt, strukturellt argument för att få de konstruktiva aktörerna att fatta något beslut i frågan. Dessutom har debatten om rätten till heltidsarbete förts fram, framför allt av socialdemokraterna, vilket kan vara en bidragande orsak till att en eventuell arbetstidsförkortning bedöms som oviktig i sammanhanget (egen kommentar).

Resultatet av det undersökta materialet är att det inte framkommer att det finns någon grund för att betrakta arbetstiden som ett socialt problem. Inte i någon av rapporterna går att utläsa att dålig hälsa och hög sjukfrånvaro är resultat av heltidsarbete eller dagens mått för heltidsarbete, 40-timmarsvecka. Att i dagsläget genomföra en förändring av arbetstiden kan inte motiveras i det genomgångna materialet, förutom för att få en positiv utveckling av livskvalitet.

Det finns dock ett sambandet mellan vardagsverklighet och struktur vilket inte uteslutande kan ses som ett spänningsförhållande mellan innehåll och form. Detta samband problematiseras i hög grad av att det som är innehåll i vardagsverkligheten kan vara en formaspekt av strukturen och vice versa. Växlingarna mellan innehåll och form i själva förmedlingsprocessen gör att sambandet kompliceras och fördunklas (Ahrne s 32). Med stöd denna teori ser vi att den struktur som vår vardag har är viktig för individen. Vår vardag påverkas av hur strukturen ser ut och följaktligen påverkas vår vardag positivt eller negativt av en förändrad struktur. För de som anser att arbetet tar för stor del av vår tid skulle därmed en strukturförändring bestående av en omfördelning av dygnets timmar, med andra proportioner på arbetstid, hemma tid, egen tid, familjetid/umgängestid o s v ha stor betydelse (egen kommentar).

I några rapporter samt genom enkätundersökningen, framkommer att arbetstagarens uppfattning om välbefinnande och deras sociala livskvalitet skulle gynnas positivt av en arbetstidsförkortning. Med detta resultat kan frågan ställas om det kanske skulle kunna vara aktuellt med en normupplösning? Samhället i stort, och kanske också företagen, skulle enligt analysen av rapporterna och enkätundersökningen eventuellt kunna tjäna på att en

förändring av strukturen när det gäller arbetstiden gjordes? Det kan vara mer funktionalistiskt att förändra arbetstiden, vilket kanske även det på sikt **kan** påverka hälsa, och sysselsättning. Här framkommer tydligt att en arbetstidsförkortning skulle vara positiv för den enskilde arbetstagaren, med avseende på livskvalitet. Frågan är då – kan inte den enskildes livskvalitet ha påverkan på hälsan och ohälsotalet? Skulle inte en arbetstidsförkortning med livskvalitet som grund, påverka antalet arbetstillfällen? Kanske att det trots allt kunde vara av intresse för de konstruktiva aktörerna i vårt samhälle att se över vilka mål som ska uppfyllas, och till vilket pris (egen kommentarer).

För att återvända till Joa Bergolds teori om de tre huvudaspekter när det gäller arbetstidens betydelse för hälsa och välbefinnande; arbetstidens längd och förläggning, samt personalens inflytande över arbetstidsförläggningen och arbetstidernas förutsägbarhet. Enligt vad jag kommit fram till genom studien, så håller Bergolds teori då vi tittar på utredningar, rapporter och litteratur som berör den enskilda människans upplevelser. Däremot tycks inte fackföreningar och statsmakter dela denna teori.

Kommunalarbetarförbundet tänker inte längre driva frågan om arbetstidsförkortning och sextimmarsdag, utan nu anser Kommunal att löneökning är viktigare för medlemmarna, som de senaste fem åren halkat efter verkstadsindustrins löneutveckling (ur Rapport 2006-05-07).

Jag ställer mig är ändå frågan hur det kan komma sig att politikerna, men framför allt fackförbunden, i Sverige inte tar arbetstidsfrågan på större allvar. Hur kan det komma sig att vi i Sverige med en arbetslöshet som i realiteten är uppåt 10 % (om vi räknar bort de ”konstgjorda arbeten” och utbildningar som finns), med långtidssjukskrivningstal som är bland de högsta i Europa och som till stor del beror på att anställdas arbetsbelastningar ständigt ökat under en 10-årsperiod, inte förkortar arbetstiden? Det borde (helt ovetenskapligt) leda till att vi fick bort arbetslösheten, att anställda inte behövde vara sjukskrivna i lika hög grad som i dag och att individen fick en bättre livskvalitet.

Litteraturförteckning

Ahrne Göran, *Vardagsverklighet och struktur*, Bokförlaget Korpen Göteborg, 1981

Allvin Michael, Aronsson Gunnar, Hagström Tom, Johansson Gunn och Lundberg Ulf, *Gränslöst arbete*, Liber 2006

Brante Tomas, Andersen Heine och Korsnes Olav, *Sociologiskt lexikon*, Universitetsförlaget Stockholm, 1998

Meeuwisse Anna och Swärd Hans, *Perspektiv på sociala problem*, Natur och kultur Stockholm, 2002

Meeuwisse Anna, Sunesson Sune och Swärd Hans, *Socialt arbete*, Natur och kultur Stockholm, 2000

Merriam Sharan B, *Fallstudien som forskningsmetod*, Studentlitteratur Lund, 2006

Arbetsgivarverkets yttrande angående SOU 2002:58;

http://www.arbetsgivarverket.se/pressinfo/remissvar/20021003_KNAS_utredningen.pdf

Arbetslivsrapport nr 2005:11 – Arbetstidsförkortning och hälsa, Olle Brynja och Carina Bildt; http://ebib.arbetslivsinstitutet.se/arb/2005/arb2005_11.pdf

Ds 2000:22, Arbetstidsrapporten;

<http://www.regeringen.se/content/1/c4/18/86/4b27dd0b.pdf>

Försäkringskassan, statistikuppgifter;

http://statistik.forsakringskassan.se/portal/page?_pageid=47,51009&_dad=portal&_schema=PORTAL

SCB, statistikuppgifter;

http://www.scb.se/Grupp/Sjukfranvaro/_Dokument/Bfakta_analys.pdf

SOU 2002:12, Arbetstiden – kortare arbetstid eller mer ledigt, Mats Essemyr;

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c4/21/82/1f82e8d6.pdf>

SOU 2002:49, Arbetstidens längd och förläggning, Joa Bergold;

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c4/21/08/c1726a37.pdf>

SOU 2002:58, Minskad arbetstid och ökat inflytande;

<http://www.regeringen.se/content/1/c4/20/78/216efa36.pdf>

Historikavsnittet, länkar:

<http://www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/3FAC3BF28773FD47C1256E3C00534DDC>

<http://www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/3FAC3BF28773FD47C1256E3C00534DDC>

http://www.scb.se/templates/tableOrChart____25830.asp

INFORMATIONSBREV

Jag skulle vara glad om Du vill ta Dig tiden att besvara min enkät för mitt studiearbete. Jag läser en kurs i sociologi vid socialhögskolan i Lund, högskolestudier på distans och via Internet. Kursen är på 20 poäng och på C-nivå (=40-60 p). Nu är det dags för den sista delkursen och uppgiften är att vi ska skriva en uppsats om något valfritt ämne.

Ett ämne som engagerar är vår arbetstid. Det pratas mycket i personalgrupper om att vi som arbetar ägnar en alltför stor del av vår tid till arbete. Min tanke är nu att försöka ta reda på om det är så vi upplever det. Disponerar våra arbetsgivare för mycket av vår tid?

Jag vill gärna att du besvarar mina enkla frågor för att se vilka erfarenheter och åsikter Du har angående Din arbetstid. Tacksam om Du vill hjälpa mig med detta. Svaret skickar Du till e-postadressen nedan.

Med vänliga hälsningar

Marie Kindahl Karlsson
marie.kindahl@comhem.se

ENKÄTUNDERSÖKNING ANGÅENDE ARBETSTID

1. Jag är Man Kvinna Vårdpersonal Administrativ personal

2. Ålder 20-30 31-40 41-50 51-60 61-

3. Jag har hemmavarande barn under 12 år Ja Nej

4. Min arbetstid är Heltid Deltid

Hur många timmar/vecka
Nedan kommer ett antal påståenden som du ska gradera efter hur du uppfattar riktigheten i påståendet. 1 = stämmer inte alls och 5= stämmer helt

5. Jag är nöjd med min arbetstid
1 2 3 4 5

6. Jag har valt att arbeta den arbetstid jag har
1 2 3 4 5

7. Jag vill arbeta mer än jag gör idag
1 2 3 4 5

8. Jag vill arbeta mindre än jag gör idag
1 2 3 4 5

9. Om min ekonomi tillät skulle jag arbeta mindre
1 2 3 4 5

10. Om min hälsa tillät skulle jag arbeta mer
1 2 3 4 5

11. Egna kommentarer till varför jag arbetar den tid jag gör

12. Jag trivs med mitt arbete
1 2 3 4 5

Egen kommentar

13. Jag trivs med mina arbetskamrater
1 2 3 4 5

Egen kommentar

14. Jag tror att kortare arbetstid för alla innebär fler arbetstillfällen
1 2 3 4 5

15. Jag tror att kortare arbetstid för alla innebär färre långtidssjukskrivna

1 2 3 4 5

16. Beskriv med egna ord hur, och om, du tror att arbetstiden påverkar oss